

Nagy Endre

Conférence egy színdarab eleibe*

Tisztelt hölgyeim és uraim! A most következő kis darabot ezelőtt huszonkét évvel egy fiatal Váradi zszurnaliszta írta, Ady Endrének hívták és nekem barátom volt. „Barátom”, – ezt a szót fenntartással mondom, hisz igazi barátok csak a boldogulás közös szintjén élhetnek és minket akkor már a völgyek és csúcsok távolsága választott el. Ő még mindig kis vidéki zszurnaliszta maradt, én pedig már akkor a Váradi redakcióból kiröppenve a főváros egén bontogattam a szárnyamat. Naponta krokít írtam a Pesti Naplóba (akkortájt az idolomban a kroki volt a leggyorsabb közlekedési eszköz), a szerkesztői szeszély kiszámíthatatlanságával olykor egy-egy „innen-onnan”-om is megjelent a Hét-ben. Ignó, ha találkoztunk, kezét fogott velem, sőt több ízben megkérdezte tőlem, hogy hogy hívnak, sőt Heltai Jenő egyszer a „Commerce”-kávéházbeli éjszakai spriccerek egy utolsó példányának fölhasználásával brudert ivott velem. Szóval „arrivé” voltam, fővárosi író, aki minden szombat este első osztályos szabadjegyem fölhasználásával elutaztam Nagyváradra, korán reggel beültem az „Emke”-kávéházba, hogy dicsőségemet mint egy húsvéti új öltözetet megmutogassam. Elnéző mosollyal olvastam végig a helyi lapokat, a pókok bizalmával vártam a vidéki kollégákat, akik tisztelet teljesen ültek körül és hallgatták az Irodalom műhely-titkait, amelyeket egy fejedelem könnyű kezével szórtam el közöttük. Egyszer csak Ady Endre robbant be a kávéházba szeles ölelésével, amely ölelést azonban kivételesen fejlett szemfogai mindig kissé aggályossá tették. Nyugodt lelki-ismerettel kijelentem, hogy nem voltam vele szemben túlságosan gőgös, csak éppen amennyire azt a fővárosi írók presztízse megkövetelte. Már akkor kivörösödött a vita, a helyi témák fűttek benne: hogy milyen volt a polgármester beszéde az új szénamázsáló fölavató-ünnepén, hogy mit nyilatkozott a Szigligeti-Társaság elnöke, Rádl Ödön a modern irodalomról különös tekintettel a fenyegetett népies-nemzeti irányra és hogy kívül van viszonya a szép szőke arszlánnak, Dési Gézának. Csak ketten maradtunk megvető mosolyunkkal a vitán kívül: Ő és én. Az Ő mosolyát megremegtette a düh, hogy neki itt kell élnie, én pedig a beérkezett emberek optimista rezignációjával megnyugodtam a bölcs gondviselésben, amely a tehetségeket a fővárosba juttatja, hogy krokikkal üdítsék a szomjas nemzetet és ugyanakkor a vidéki zszurnalisztikai igényeiről sem felejtkezik meg, otthagya az Ady Endréket, hogy a városi közgyűlésről és a nőegylet táncmultságáról írjanak referádát. Csakhamar kiszöktünk a társaságból és nekivágtunk siheder-romantikánk Arnójának: a Sebes Kőrös partjára. Nagyon szerettük egymást, hiszen egykorúak voltunk, fizikumban hasonlók és mind a ketten bormegissza. Nyargaltunk egymás mel-

* Nyugat, 1923. 9. szám

lett a Kőrös partján, ki-ki a maga ábránd-abroncsát gurigázva maga előtt. Kiértünk Váradvelencére, a vén topolyafák alá és Ő belemarkolva a Kőrös vízébe, tikkadtan susogta: – A Duna! A Duna!... Majd elnevettem magam. – Óh balga Bandim, ez csak egy fehérvízű hegyi folyóka, ez csak a Kőrös és nem a Duna. De sokféle izzappal kell még ennek beszennyeződnie, amíg Duna lesz belőle!

Egyszer aztán ő is a fővárosba került. Kapun be nem csöngetett, előszobában be nem jelentette magát, ajtón nem kopogtatott, hanem jött, mint a fürgeteg. Valahol nyitva maradt a spejz-ablak, a legkisebb rés is elég volt neki, hogy betörjön és a belső szalonban is megremegtek tőle azok a firle flancos lenge dísz tárgyak, amelyek már stabiloknak érzeték magukat ott. Ő valaha valahol, nem tudom igaz-e a mitológiai barlang, amelyben a szelek laknak. Egy pillanatra se volt ő itt más, mint átutazó, egzotikus fejedelem és ha halálra kínoznám is a fantáziámat, akkor se tudnám elképzelni Őt a Newyork-kávéházban, az otthonában ülve, a Hungáriában, Ritzben ebédelve. Voltak furcsa kis kicsi kocsmák, szunnyadó kis vendégfogadók, amelyek a Bois-Dormant-ban egyebet se tettek, csak Őt várták, lámpásaik csak akkor gyulladtak ki, ha Ő belépett és újból elhaltak, ha Ő eltávozott... Egy késő őszi délután kimentünk Budafokra a halászcsárdába. A fehérre meszelt kis szobában bedurrantottak a pókhasú bádoggályhába, a gazda halászlevet rögtönzött, bort ittunk és Ő a kis kályhával versenyt tüzelt, dohogott. Hogy micsoda szűk kis város ez, az irodalma: egy vidéki újság karácsonyi melléklete, a közléte: egy kis terefere a vármegyeháza kapujában, a jelen bálványa Kossuth Ferenc, a jövő csillaga a geszti úrlovas. Alkonyattáj kimentünk a Dunához, biz az ott már siralmas egy folyó volt, – a Senki Dunája. Ott már szabad medrében terpeszkedett, Csepelen akkor még csak egy-két kémény tövében töltögette Weisz Manfréd a készülő ember-szürethez a rakétákat, és amerre szem ellátott, a partszegélyeken mindenütt a dzsungelrekettyéje vöröslött... Ő belemarkolt a Duna vízébe és tikkadtan susogta: – A Szajna! A Szajna!... Mondtam magamban: – Óh balga Bandim, hisz ez nem a zöld Szajna, csak a szőke Duna! Be sok fürge kis lovat kellett a ferdeszemű szittyá vitéznek elnyűnie, amíg a Dunától a Szajnáig ért!...

Aztán Párizsban találkoztunk. Én a Rue du Four „Hotel St. Marie”-jában karácsony estéjét ünnepeltem a magam módján: egyedül, árván. A kandalló parázsán szalonnát pirítottam és zsíkját rácsöpögtettem arra a hosszú-keskeny kenyér rúdra, amit furulyának neveztek a párizsiak, amikor még ők is meg nem tanulták, hogy mi az a hadi kenyér. Ő betoppant, tetszett neki a multság, mellém telepedett, most már kettesben pirítottuk a szalonnát, a Garçon pedig szorgalmasan hozta az egy frank ötvenes libapezsgőt, amelynek nagy mennyiségétől még meg is mámorosodhat az ember, ha egyébként költő és huszonöt éves. Éjfél után kótyagosan kimentünk a Quartier-ban, ahol már kurjongva farsangolt a Réveillon közönsége. A széles boulevardon láncba fogódzva, dalolászva baktatott Jean Weber népe: azok a vörös képű, kurtanyakú tömzsi kis nyárspolgárok, akiket mi Pesten degenerált párizsiaknak szoktunk nevezni. Mi ketten a magunk nótáját fújtuk torkunk szakadtával: „Szeretem a halat sülve...” A franciákat meghökkentette ez a nóta. Megálltak, körénk gyűltek, találgatták, micsoda idiómán beszélgetünk, megkérdezték, milyen nemzet vagyunk. Ő hetykén válaszolta, hogy „Macédoine”. Nevetett rajta, hiszen olyankor még nem tudhatta szegény, hogy ezzel nem is mondott nagyot... Tovább mentünk

az egyre néptelenedő utcákon, a hajnal elé. Ő Párizst szidta, hogy milyen kis fészek. Valaha bolond rajongással Váradot neveztük a Kőrös-parti Párizsnak, holott íme ez itt a Szajna-parti Várad! és az irodalma! Francois Coppée nagy költő! és Paul Bourget, aki a plasztikonok felnőttnek fenntartott fülkéjében tanulmányozza a női psychét! És Anatole France is, akinek erotikája olyan okulárés, mint egy puritán lelkész családalapító estéje... túljutottunk a halles aux vins-en, túl a jardin des Plantes-on, a kikötőbe, ahol már a Szajna olyan, mint egy petróleum-rezervoár. Ő belemarkolt a vízbe és tikkadtan susogta: – Volga! A Volga!... Mondom neki:

– Óh, drága Bandim, hiszen ez nem a harmonikás szavú Volga, ez csak a kürtös hangú Szajna! Óh Bandim, hiába az Óceán és a Cordillériák, hiába Párizs-Róma és a Góbi-sivatag, szűk ruha neked az Élet, pokoli szomjúság gyötör téged benne és az a folyamat, mely ezt elolthatná, de messze van: se eredete, se torkolata, – az Örökkévalóság.

És azóta sokszor elnézem az Ő halotti maszkját és megtalálom rajta azt, amit igaz szívű hű barát, gyerekkori pajtása mindig olyan epedve lestem az arcán: a megbékélt mosolyt. Ő már ott van a nagy folyam mellett. Nem! Nem mellette! Ő maga az! Se eredete, se torkolata, – az Örökkévalóság.

